

ՀՀ ՉԻՆՎԱՆՆԵՐ ՈՒԺԵՐՈՒՄ ՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ ՀԱՐՑՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Democracy
Development
Foundation

Հետազոտությունը կատարվել է
«Խաղաղության երկխոսություն» հկ-ի
կողմից ժողովրդավարության զարգացման
հիմնադրամի ֆինանսական աջակցությամբ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱՃՈՒԹՅՈՒՆ	3
ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	3
ՆԱԽԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲՈՒԺՉԼՆՈՒՄ	4
ՎԱՐԺԱՆՔՆԵՐԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	5
ԿԱՑԱՐԱՆԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.....	7
ՉԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ	9
ԹՄՐԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԵՎ ԱԼԿՈՅՈՒԹՅԱՆ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔԵՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ.....	9
ՍՄԱՐԹՅՈՆՆԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԸ.....	10
ՎԵՃԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՀԱՄԱԽՄԲՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ.....	10
ԲՈՒԺՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ	11
ՉԵՆՔԸ ԵՎ ՉԻՆՏԵԽՆԻԿԱՆ.....	12
ՉԲԱՂՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ ԵՎ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՉԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ....	14
ՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԸՆԿԱՆՈՒՄՆԵՐԸ.....	15
ՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԾՐԱԳՐԵՐԸ ԲԱՐԵԼԱՎԵԼՈՒՆ ՈՒՂԴԱԾ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ՀԱՐՑՎՈՂՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ.....	18
ԱՄՓՈՓՈՒՄ.....	19

ՆԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ավելի քան 10 տարի շարունակ «Խաղաղության երկխոսություն» հկ-ն իր գործունեությունն է ծավալում ՀՀ զինված ուժերում մարդու իրավունքների կարգավիճակը բարելավելու շուրջ: 2015թ.-ից սկսած, կազմակերպության մշտադիտարկող խումբը ջանասիրաբար գնահատում և վերահսկում է այս կարգավիճակը: 2024թ.-ի հուլիս-օգոստոս ամիսների ընթացքում «Խաղաղության երկխոսություն» հկ-ի մշտադիտարկող խումբը մի շարք մանրակրկիտ հարցազրույցներ է անցկացրել հայկական բանակում վարժական հավաքների մասնակիցների հետ: Հարցազրույցի նպատակն էր վարժական հավաքների ընթացքում մարդու իրավունքների վիճակի վերաբերյալ համապարփակ պատկերացումներ կազմել:

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մանրակրկիտ անանուն հարցազրույցներն ընդգրկել են աշխարհագրական լայն շրջան՝ ընդգրկելով Երևանը և ՀՀ գրեթե բոլոր մարզերը, բացառությամբ Արագածոտնի և Արմավիրի մարզերից: Գործածվել է մանրամասն մշակված մեթոդաբանություն՝ իրականացնելով դեմ առ դեմ հարցազրույցներ նախապես կազմված հարցաշարի կիրառմամբ: Ընդհանուր թվով 38 հարցվողներ ՀՀ տարբեր մարզերից, քաղաքներից և գյուղերից, ովքեր մասնակից են եղել 2021-2024 թվականներին անցկացված վարժական հավաքներին, մասնակցել են հարցազրույցներին:

Ինչպես արդեն նշվել է, նմանատիպ հետազոտություն իրականացվել է կազմակերպության կողմից 2023 թվականին: Կարևոր է նշել, որ վերջին մի քանի տարիների ընթացքում վարժական հավաքների ձևաչափը ենթարկվել է փոփոխությունների: Վերջին երկու տարիներին վարժական հավաքների տևողությունը եղել է 25 օր, մինչդեռ նախկինում դրանք տևում էին 3 ամիս: Հետևաբար, թե՛ 2023, և թե՛ 2024 թվականներին իրականացված հարցումներին մասնակցել են այն մարդիկ, ովքեր մասնակցել են և՛ եռամսյա, և՛ 25-օրյա վարժական հավաքներին:

Իրականացվել են նաև համեմատական վերլուծություններ որոշ հարցերի վերաբերյալ՝ համեմատելով 2023 և 2024 թվականների հարցումների արդյունքները: Այս համեմատություններն անդրադառնում են վերջին 4 տարիների միտումներին և պայմաններին, բացառապես նախորդ տարվա վրա կենտրոնանալու փոխարեն:

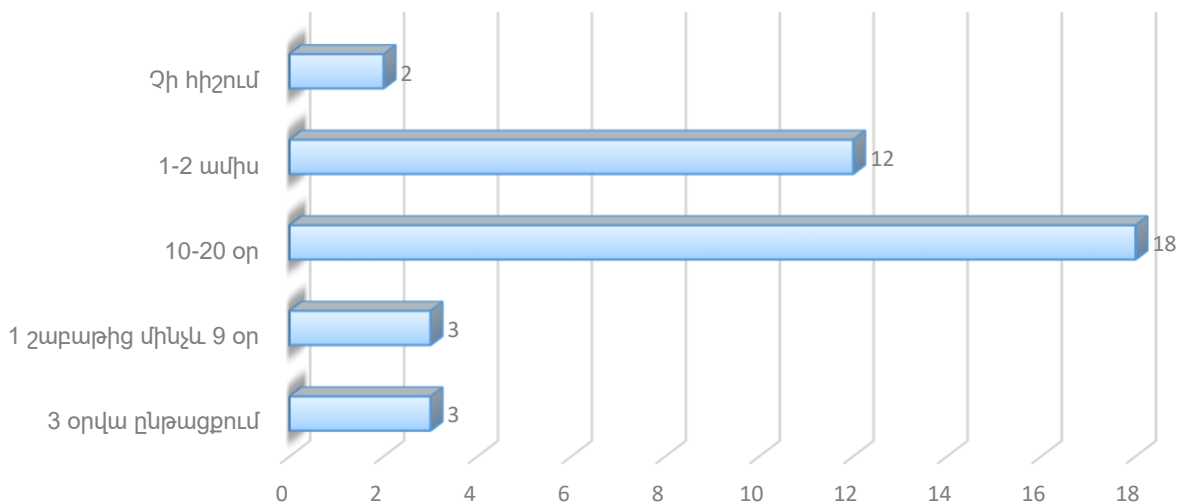
ՆԱՆՈՒՑԱԳՐԵՐ ԵՎ ՉՈՐԱԿՈՉ

Արդյունքները ցույց են տալիս, որ մասնակիցների մեծամասնությունը՝ 38-ից 25-ը (մոտ 68%) վարժական հավաքներին զորակոչվելու համար ծանուցագիր են ստացել պաշտոնական գրության միջոցով: 9 մասնակից (մոտավորապես 24%) տեղեկացվել են հեռախոսի միջոցով, իսկ 2 հոգի (մոտ 5%) տեղեկացվել են ՏԻՄ միջոցով: Միայն մեկ հոգի (մոտ 3%) մասնակցել է կամավոր կերպով՝ չլինելով:

«Ցանկանում եմ աշխատել գինվորական, դրա համար որոշեցի վերհիշել:»
(Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

Տվյալները փաստում են, որ մասնակիցների մեծամասնությունը (38-ից 18-ը՝ մոտավորապես 47%) զորակոչվել են ծանուցագիրը ստանալուց հետո 10-20 օրվա ընթացքում: 12 մասնակից (մոտ 32%) ավելի երկար են սպասել զորակոչին՝ մինչև 1-2 ամիս: Նման ուշացումները կարող են վերագրվել անձնական հանգամանքների, վարչական հետաձգումների կամ այլ գործոնների: Երեք մասնակիցներ (մոտ 8%) զորակոչվել են ծանուցագիրն ստանալուց հետո երեք օրվա ընթացքում, իսկ ևս երեք մասնակից (մոտ 8%)՝ ծանուցագիրն ստանալուց հետո 7-9 օրվա ընթացքում: Երկու հարցվողներ (մոտավորապես 5%) չէին հիշում, թե զեկուցագիրն ստանալուց հետո քանի օր անց են զորակոչվել:

ԳՑ. 1 Չեկուցագիրն ստանալու և զորակոչվելու ժամանակացույց

ՆԱԽԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲՈՒԺՉԵՆՈՒՄ

Մասնակիցների զգալի մեծամասնությունը (97%) բուժզննում են անցել նախքան վարժական հավաքներն սկսելը՝ ընդգծելով առնվազն ստանդարտ ընթացակարգ մասնակիցների առողջությունն ու մարզավիճակը նախքան ռազմական

գործողություններին ներգրավվածությունը ապահովելու համար: Մասնակիցներից միայն մեկը (3%) չի անցել բուժզննում, ինչը կարող է հիմք հանդիսանալ այս բացառիկ դեպքի պատճառները պարզելու հետագա հետազոտության իրականացման համար: Հատկանշական է, որ բուժզննում անցած մասնակիցների տոկոսային քանակը աճել է 2023թ.-ի 89%-ից (45 մասնակցից 40-ը) մինչև 97% (38 մասնակցից 37-ը) 2024թ.-ի դրությամբ: Սա վկայում է վերապատրաստումից առաջ բուժզննման պահանջների պահպանման հնարավոր բարելավման մասին, ինչը կարող է վերագրվել ավելի խիստ կիրառմանը կամ այդ ստուգումների կարևորության մասին տեղեկացվածության բարձրացմանը: Այնուամենայնիվ, թեև ընթացակարգը հիմնականում իրականացվում է հավուր պատշաճի, բուժզննումների որակը դեռևս ուշադրության կարիք ունի: Հարցվածներից շատերը նշել են, որ բուժզննումների որակը թերի է:

«Գնացել եմ զինկոմիսարիատ, այնտեղ թռուցիկ զննել են:» (ք. Երևան, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Գնացել ենք պոլիկլինիկա հարցեր են տվել, ճշումը չափել, լրացրել են թղթերը տարել ենք վայելակոմատ:» (Լոռու մարզ, գ. Մարգահովիտ, 2023թ.-ի հոկտեմբերին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

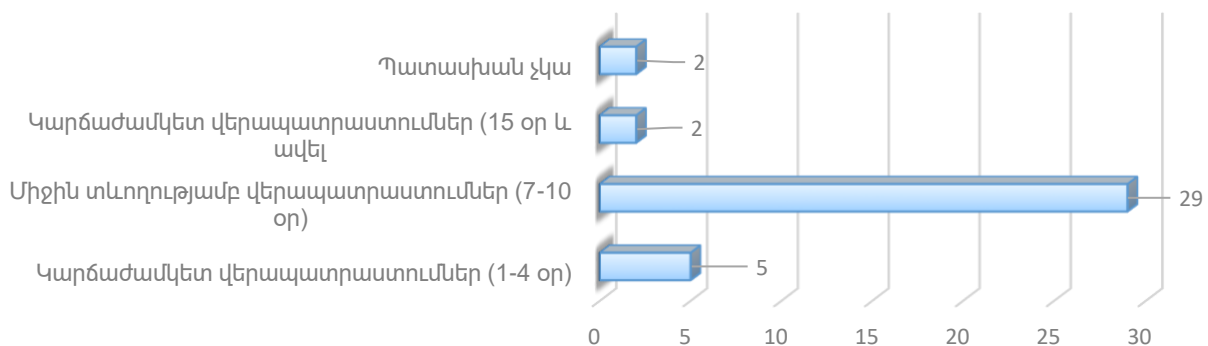
Արդյունքները ցույց են տալիս, որ վարժական հավաքների մասնակիցների բուժզննումները հիմնականում իրականացվում են պոլիկլինիկաներում, ինչը վկայում է այդ հարցվողների մոտ առողջական գանգատների հավանականության մասին: Հակառակ դեպքում, նրանք կգորակոչվեին զինկոմիսարիատում բուժզննում անցնելուց հետո: Միայն 5 մասնակից (մոտ 14%) են իրենց բուժզննումն անցել բացառապես զինկոմիսարիատում: Ընդհանուր առմամբ 33 հարցվողներ նախավարժական բուժզննման համար այցելել են պոլիկլինիկաներ՝ առանձին կամ այլ բուժհաստատությունների հետ համատեղ:

ՎԱՐՎԱՆՔՆԵՐԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բոլոր 38 մասնակիցները նշել են, որ իրենց հիշեցրել են զենքի կիրառման կարգը և զինվորական ծառայության կարգապահական կանոնադիրքը: Սա փաստում է, որ այս հիմնական գործոնները պարբերաբար ներառվում են վարժական հավաքների մեջ՝ ընդգծելով կարգապահությունը և զենքի հետ ապահով վարվելու կանոնները որպես զինվորական պատրաստվածության կարևոր բաղադրիչներ: Ըստ հարցվողների մեծամասնության՝ վարժական հավաքները բաղկացած էին 2 մասից՝ նախնական պատրաստական շրջան, որի ընթացքում մասնակիցները հնարավորություն ստացան վերհիշելու այն հմտությունները, որոնք ձեռք էին բերել իրենց պարտադիր զինվորական ծառայության ընթացքում: Սրան հաջորդում էր մարտական դիրքերում ծառայություն իրականացնելու համար տեղակայումը:

Նախնական պատրաստական հավաքների տևողությունը, որոնք մասնակիցներին պատրաստում էին իրենց գինվորական պարտականությունների համար նախքան իրենց համապատասխան մարտական դիրքերը տեղափոխվելը, զգալիորեն տարբերվել է հարցվողների շրջանում, ինչը վկայում է վերապատրաստումների տևողության ստանդարտացման բացակայության մասին: Ծրագրի ողջ ընթացքում երկու մասնակից (մոտ 5%) անցել են ընդլայնված վերապատրաստումներ, մինչ երկու այլ մասնակիցներ չեն հստակեցրել իրենց վերապատրաստումների ժամանակահատվածը: Հինգ մասնակիցներ (մոտ 13%) հայտնել են, որ անցել են կարճաժամկետ վերապատրաստումներ, ինչը տևել է 1-4 օր: Մասնակիցների մեծամասնությունը՝ 29 մասնակից (մոտ 76%), նշել է, որ մասնակցել է միջին ժամկետով վերապատրաստումների՝ 7-10 օր տևողությամբ:

Գծ. 2 Նախնական (պատրաստական) վերապատրաստումների տևողությունը

Հատկանշական է, որ մասնակիցների մեծամասնությունը որոշ կապեր է գտել պարտադիր ժամկետային ծառայության ընթացքում իրենց ձեռք բերած մասնագիտացման և այս վարժական հավաքների ընթացքում ստացած վերապատրաստման մեջ, մինչ զգալի մասը՝ ոչ: Սա ընդգծում է առկա ռազմական հմտությունների և փորձի արդյունավետ օգտագործման հնարավոր բացը: Հարցվողներից 22-ը (մոտավորապես 58%) հայտնել են, որ պարտադիր ժամկետային ծառայության ընթացքում իրենց կողմից ձեռք բերված մասնագիտացումը հաշվի առնվել է վարժական հավաքների ընթացքում, մինչդեռ 16 հարցվողներ (մոտ 42%) նշել են, որ իրենց նախկին մասնագիտացումը հաշվի չի առնվել:

«Ես մասնակցում էի սակրավորների վերապատրաստմանը, ականապատում ու ականազերծում ենք իրականացրել ու սովորել: Պարտադիր ծառայության ընթացքում հրաձիգ էի:» (Ծիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի ապրիլին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

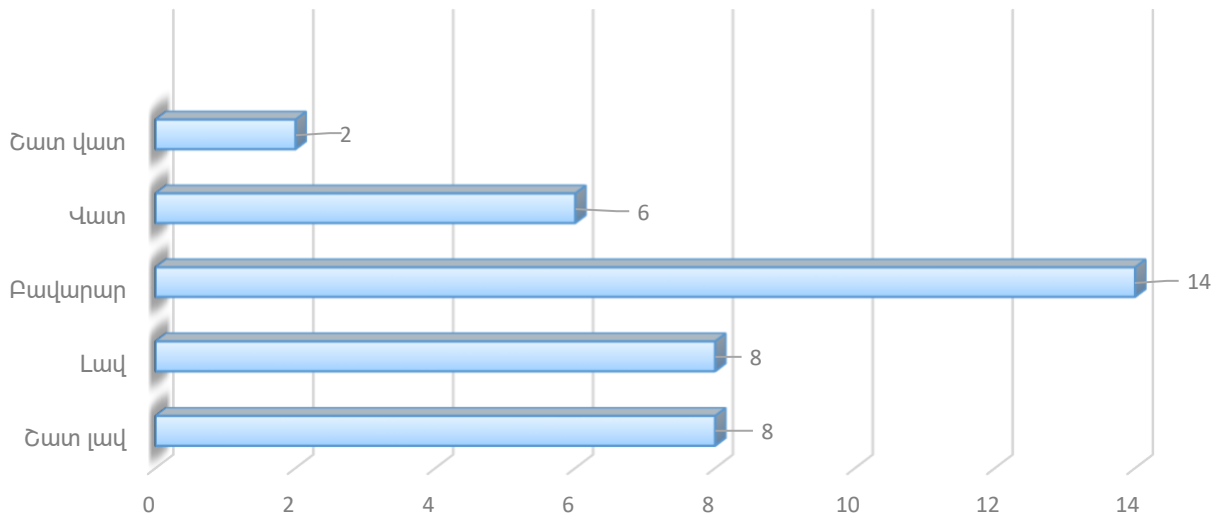
Ստացված տվյալները ցույց են տալիս, որ մասնակիցների մեծամասնությունը՝ 33 հարցվող (87%), մարտական դիրքերում ներգրավվել են նախնական

պատրաստական վարժական հավաքներից հետո՝ կենտրոնանալով ծրագրի շրջանակներում գործնական, մարտական ուղղվածության վերապատրաստումների վրա: Ըստ հարցվողների՝ այս առաջադրանքների հիմնական տևողությունը մոտ երկու շաբաթ է՝ օրերի ճշգրիտ քանակի որոշակի տատանմամբ: Մասնակիցների մի փոքր մասը՝ 5 հարցվողներ (մոտ 13%), նշել են, որ իրենք մարտական դիրքերում չեն եղել, ինչը վկայում է, որ վարժական հավաքների ոչ բոլոր մասերն են ներառում այս բաղադրիչը՝ հավանաբար վերապատրաստումների տարբեր կենտրոնացումների կամ անհատական դերերի պատճառով:

ԿԱՑԱՐԱՆԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ՎԱՐՇԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Հարցումները պարզեցին կացարանի և սանիտարահիգիենիկ պայմանների վերաբերյալ տարբեր գնահատականներ: Ընդհանուր թվով 16 հարցվող (մոտ 42%) պայմանները գնահատել են «շատ լավ» կամ «լավ», ինչը ցույց է տալիս, որ մասնակիցներից ոմանք կացարանային պայմաններն ընդունելի են համարել: Սրան հակառակ, 8 հարցվողներ (մոտ 21%) պայմանները գնահատել են «վատ» կամ «շատ վատ»՝ մատնանշելով մեծ դժգոհություն: 14 հարցվող (մոտ 37%) պայմանները նկարագրել են «բավարար», ինչը ցույց է տալիս բավարարվածության նվազագույն մակարդակ:

ԳՑ. 3 Վարժական հավաքների ընթացքում տրամադրված կացարանի և սանիտարահիգիենիկ պայմանների գնահատում

«Շատ վատ պայմաններ էին, վրանների մեջ էինք մնում, մորմերը շատ էին, անձրևին թրջվում էր քնելու տեղը, ահավոր վիճակ էր: Խմելու ջուրը ամեն օր բերում էին, բայց եռացնում էինք նոր էինք խմում, որովհետև անհնար էր եղպես խմել: Լողանալու ջուր չկար, շաբաթը մի անգամ թողել են իջնենք դիրքերից լողանանք

հետ գանք:» (Լոռու մարզ, ք. Սպիտակ, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

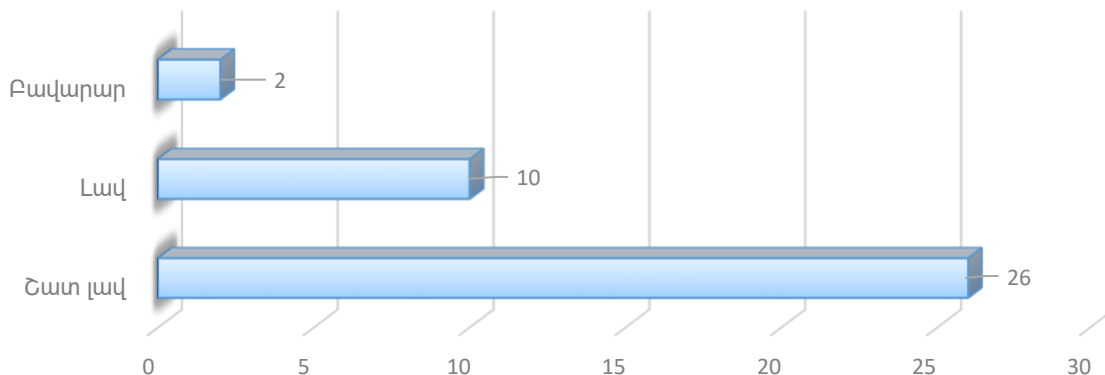
«Ձուրը կար, բայց լողանալու հնարավորություն չկար: Վրանը Սևանա լճի մոտ էր, ասում էին՝ գնացեք լաղալու, հետոն էլ լողացեք:» (Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Պոստերում սանիտարահիգիենիկ պայման չկար, բայց որ իջնում էին նոռմալ էր կացարանը:» (Սյունիքի մարզ, ք. Կապան, 2023թ.-ին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

Կարևոր է նշել, որ կացարանային պայմանների վերաբերյալ դժգոհությունները մեծամասամբ վերաբերում էին մարտական դիրքերին, իսկ զինվորական կայազորների պայմանները հարցվողները, մեծամասամբ, ավելի ընդունելի էին համարում:

Հարցվողների մեծամասնությունը (94%) վարժական հավաքների ընթացքում տրամադրվող սնունդը գնահատել է «շատ լավ» կամ «լավ»: Մասնավորապես, 26 հարցվողներ (մոտավորապես 68%) ուտելիքը գնահատել են «շատ լավ», մինչդեռ 10 հարցվողներ (մոտ 26%) գնահատել են այն «լավ»: Միայն 2 հարցվողներ (մոտ 5%) սնունդը գնահատել են «բավարար»՝ նկատի ունենալով, որ չնայած սնունդը բավարարում էր սննդային հիմնական կարիքները, այն չունեց համ, որակ և բազմազան չէր: Սա ցույց է տալիս, որ, մինչդեռ ընդհանուր բավարարվածության մակարդակը բարձր էր, այնուամենայնիվ, կարելի է բարձրացնել սննդի որակը մասնակիցների բոլոր ակնկալիքները լիովին բավարարելու համար:

Գծ. 4 Վարժական հավաքների ընթացքում տրամադրված սննդի գնահատում

2023թ.-ի հարցումների արդյունքների համեմատ, երբ 3 հարցվողներ (7%) մտահոգություն էին հայտնել մարտական դիրքերում սննդի վատ որակի վերաբերյալ և նախընտրել էին բերել իրենց սնունդը, 2024 թվականին նման մտահոգություններ չեն արտահայտվել:

ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՊԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ

Մշտադիտարկող խումբը հարցում է անցկացրել վարժական հավաքների մասնակիցների հետ՝ հասկանալու նրանց օրվա կարգացուցակը: Հարցվողների մեծ մասը պատասխանել է, որ առաջնորդվում էին նախապես մշակված հատուկ կարգացուցակով: Սակայն, նշված կարգացուցակների կազմակերպումն ու կառուցվածքը տարբերվում էին, ինչը հանգեցրել է մասնակիցների մոտ տարբեր փորձառությունների: Մասնակիցներից ոմանք հայտնել են, որ ամբողջ օրը զբաղված են եղել՝ հետևելով լավ մշակված և կազմակերպված կարգացուցակի: Այս դեպքում օրվա կարգացուցակը նման է եղել տիպիկ ռազմական օրակարգի՝ հատկացնելով քիչ ազատ ժամանակով և մասնակիցների համար տարբեր կերպ զբաղվածությունն ապահովելով:

Մյուս կողմից, որոշ մասնակիցներ նշել են, որ օրվա կարգացուցակը ավելի վատ է մշակված եղել: Ինչպես իրենք են նշում՝ եղել են օրեր, երբ քիչ անելիք են ունեցել, ինչը հանգեցրել է պարապության: Նման դեպքերում մասնակիցները հաճախ ստիպված են եղել ինքնուրույն կազմակերպել իրենց անելիքը, կամ հնարավորություն են ունեցել ինքնուրույն ընտրել, թե ինչպես անցկացնեն իրենց ազատ ժամանակը: Սա հանգեցրել է ավելի քիչ կայուն փորձառության, որտեղ ոմանք օրվա կարգացուցակը համարում էին անկազմակերպ:

Մասնակիցները կիսվել են վարժական հավաքների ընթացքում օրվա կարգացուցակին վերբերող իրենց տարաբնույթ փորձով:

«Սկզբում բանակի պես էր ամեն ինչ, օրվա վերջում ազատ ժամ էր լինում, դիրքերում արդեն ազատ ժամանակը համամատաբար շատ էր:» (Լոռու մարզ, ք. Սպիտակ, 2024թ.-ի հունվարին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Հատուկ օրակարգ կար, բայց մենք էինք որոշում ինչ անենք:» (Լոռու մարզ, գ. Մարգահովիտ, 2023թ.-ի հոկտեմբերին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Հիմնականում պարապ էինք, ձևական բնույթի դասեր էին լինում:» (Կոտայքի մարզ, ք. Հրազդան, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

ԹՄՐԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԵՎ ԱԼԿՈՅՈՒԹԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Տվյալները ցույց են տալիս, որ, չնայած թմրանյութերի և ալկոհոլի գործածումը մասնակիցների շրջանում առկա է եղել, այն սահմանափակ է եղել մասնակիցների քառորդ մասի համար: Որակական արդյունքները ցույց են տալիս, որ որոշ

մասնակիցներ օգտագործել են ալկոհոլ և թմրանյութեր, սակայն նման դեպքերը վերահսկվել են և աստիճանաբար կարգավորվել: 10 հարցվողներ (մոտ 26%) հայտնել են, որ մյուս մասնակիցները ալկոհոլային խմիչքներ կամ թմրանյութեր են օգտագործել վարժական հավաքների ընթացքում: Իսկ 28 հարցվողներ (մոտավորապես 74%) հայտնել են, որ վարժական հավաքների ընթացքում նման դեպքեր չեն գրանցվել:

Ավելին, սպաների շրջանում թմրանյութերի կամ ալկոհոլի օգտագործման դեպքեր գրեթե չեն նկատվել. 36 հարցվողներ (մոտ 95%) հայտնում են, որ սպաների կողմից նման պահվածք չի ցուցաբերվել:

«Խմել են, ծխում էին նաև պլան:» (Լոռու մարզ, ք. Ալավերդի, 2023թ.-ի հոկտեմբերին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Սպաները չէին օգտագործում, բայց սկզբնական շրջանում կային մասնակիցներ, որ օգտագործում էին, որը հետո կարգավորվեց:» (Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի ապրիլին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

ՍՄԱՐՔՖՈՆՆԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ՎԱՐՃԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Հարցումների արդյունքները ցույց են տալիս, որ հարցվողների մեծամասնությանը չէր թույլատրվում կրել սմարթֆոններ վարժական հավաքների ընթացքում՝ ընդգծելով դրանց օգտագործման դեմ ուղղված ընդհանուր քաղաքականությունը: Այնուամենայնիվ, կային բացառություններ, և որոշ մասնակիցներ օգտագործում էին սմարթֆոններ վերապատրաստման նպատակով կամ մինչև ավելի խիստ միջոցների կիրառումը: 17 մասնակիցների (մոտ 45%) կողմից սմարթֆոնների օգտագործումը վկայում է, որ, չնայած պաշտոնական քաղաքականության, կային այլ եղանակներ հեռախոսների հասանելիությունը ապահովելու համար:

«Գիտեինք, որ ընդհանրապես չէր թույլատրվում, բայց կոնկրետ մեր սպայական կազմին սմարթֆոնի զինվորական ծրագրեր էին սովորեցնում, որոնք անհրաժեշտ էին տարբեր իրավիճակներում: Դրա համար կոնկրետ մեզ թույլատրում էին:» (Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Հենց առաջին օրն էլ ասեցին, որ չի թույլատրվում, բայց բոլորս էլ ունեինք: Երբ առաջին շաբաթ- կիրակին տուն գնացինք, ասեցին, որ հետոներս հետ չբերենք, արդեն բոլորս էլ սովորական հեռախոսներով գնացինք:» (Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի ապրիլին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

ՎԵՃԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՀԱՄԱԽՄԲՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ ՎԱՐՃԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Տվյալները ցույց են տալիս, որ մասնակիցների միջև վեճերի դեպքեր համեմատաբար քիչ են նկատվել. Միայն 5 հարցվողներ են (13%) հայտնվել նման դեպքերի մասին: Մեծամասնությունը՝ 33 հարցվող (87%), հայտնել են, որ վեճեր չեն եղել: Վիճաբանությունների հիմնական պատճառը տղամարկանց միջև թյուրըմբռնումներն են եղել, որոնց հաճախ անվանում են «տղամարդկային վեճեր»: Նման վեճերը հիմնականում հարթվում էին ընդհանուր քննարկումների միջոցով: Ինչպես հայտնում են հարցվողները՝ փոքր վեճերը, վիճաբանությունները և թյուրըմբռնումները ավելի հաճախ պատահում էին հավաքներին սկզբնական օրերին: Անհամաձայնություններ են եղել նաև քաղաքական հարցերի շուրջ քննարկումներից:

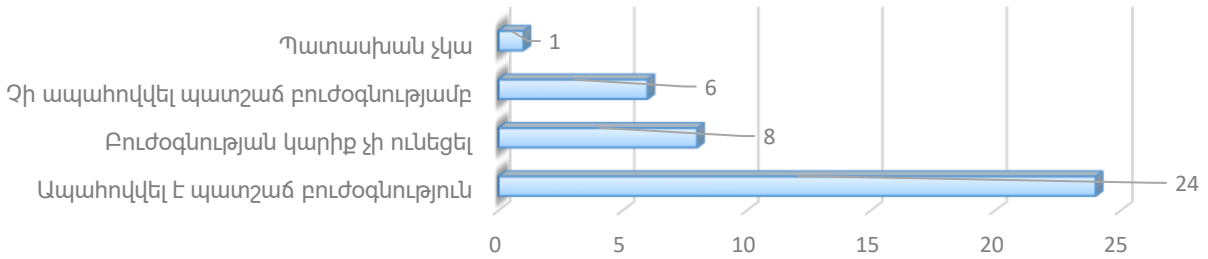
Բոլոր 38 հարցվողները (100%) հաստատել են, որ քաղաքացիական անձանց մուտքը գործառնաբար արգելված էր: Սակայն, 2023թ.-ին իրականացված հարցումների ժամանակ որոշ հարցվողներ նշել էին, որ քաղաքացիական անձանց կողմից գործառնաբար այցելությունները բավականին հաճախ են եղել, և նրանք հաճախ ներգրավվում էին վարժական հավաքների մասնակիցների միջև կոնֆլիկտների մեջ:

2023 և 2024 թվականների հարցումների տվյալների միջև համեմատությունը դրական փոփոխություն է ցույց տալիս դեպի վարժական հավաքների ընթացքում մասնակիցների միջև ավելի քիչ վեճեր և վիճաբանություններ: Այն հարցվողների թվի աճը, ովքեր հայտնել են, որ վեճերի դեպքեր չեն արձանագրվել, փաստում է, որ համախմբված և համագործակցային հավաքների միջավայր ստեղծելու ջանքերը արդյունավետ են եղել: Այս արդյունքներն ընդգծում են վարժական հավաքների ընթացքում խմբի դինամիկան կարգավորելու և կարգապահությունը պահպանելու կարևորությունը:

**ԲՈՒԺՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՅՈՎՈՒՄԸ
ՎԱՐՃԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ**

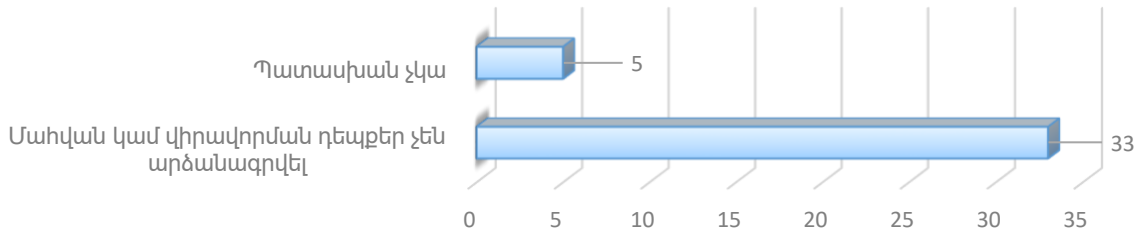
24 հարցվողներ (մոտ 63%) հայտնել են, որ գործառնաբար տարածքում իրենց ապահովել են պատշաճ բուժօգնությամբ, երբ եղել են առողջական խնդիրներ: Ութ հարցվողներ (մոտ 21%) հայտնել են, որ երբեք բուժօգնության կարիք չեն ունեցել կամ առողջական լավ վիճակը պահպանելու շնորհիվ, կամ չեն եղել այնպիսի խնդիրներ, որոնք բուժօգնություն կպահանջեին: Վեց հարցվողներ (մոտ 16%) նշել են, որ պատշաճ բուժօգնություն չեն ստացել: Մեկ մասնակից նախընտրել է չպատասխանել հարցին:

Գծ. 5 Վարժական հավաքների ընթացքում բուժօգնության ապահովումը

Հարցումների արդյունքները ցույց են տալիս, որ հարցվողների մեծամասնությունը՝ 33 անձ (87%), վարժական հավաքների ընթացքում մարտական դիրքերում մահվան կամ վիրավորման դեպքեր չի նկատել կամ արձանագրել: Սակայն, 5 հարցվող (մոտ 13%) չի պատասխանել հարցին: Պատասխանի բացակայությունը կարող է տարբեր պատճառներ ունենալ, ինչես օրինակ՝ անվստահությունը, թեմայի քննարկաման ժամանակ անհարմարության զգացումը, կամ որևէ դեպքի մասին տեղեկացվածության բացակայությունը:

Գծ. 6 Վարժական հավաքների ընթացքում մարտական դիրքերում մահվան կամ վիրավորման արձանագրված դեպքեր

ՉԵՆՔԸ ԵՎ ՉԻՆՏԵՆՏԻԿԱՆ

35 հարցվողներ (մոտ 92%) նշել են, որ զենքի և զինտեխնիկայի անսարքության կամ սակավության չեն առնչվել: Իսկ 3 հարցվողներ (մոտ 8%) հայտնել են, որ վարժական հավաքների ընթացքում առնչվել են զենքի և զինտեխնիկայի անսարքության ու սակավության: Սյունիքի մարզի Կապան քաղաքից մեկ մասնակից, մասնավորապես, փոխադրամիջոցի անսարքության դեպք է նշել: Սա վկայում է, որ լոգիստիկ խնդիրները, հատկապես տրանսպորտային միջոցների հետ կապված, եղել են առաջացած խնդիրների շարքում:

Մարտական դիրքերի դասավորության վերաբերյալ հակասական արձագանք է ստացվել հարցվողներից, ինչը խոսում է մարտական դիրքերի որակային տարբերությունների մասին: Մինչ մասնակիցների զգալի մասը դիրքերը գոնե բավարար էին գնահատում, մյուսները դժգոհություն են հայտնել վատ դիրքավորման և սպառնալիքների առկայության պատճառով:

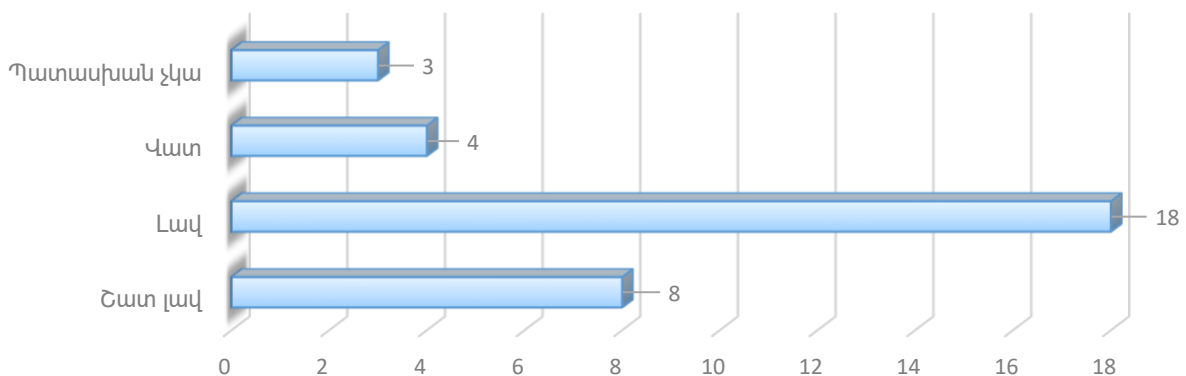
8 հարցվողներ (մոտ 21%) մարտական դիրքերը գնահատել են «շատ լավ»: Այս խումբը մեծ գոհունակություն է հայտնել մարտական դիրքերի վերաբերյալ՝ նշելով, որ դիրքերը լավ պատրաստված են եղել՝ որակյալ կահավորմամբ և ռազմավարական պատշաճ դիրքավորմամբ, ինչը բավարարում էր անվտանգության և ֆունկցիոնալության վերաբերյալ իրենց ակնկալիքները:

18 հարցվողներ (մոտ 47%) մարտական դիրքերը գնահատել են «լավ»: Սա վկայում է, որ հարցվողներից կեսի համար մարտական դիրքերը համապատասխանում էին հիմնական պահանջներին՝ ապահովելով ֆունկցիոնալ և ընդունելի միջավայր: Այնուամենայնիվ, «բավականին» տերմինի օգտագործումը հուշում է, որ այդ դիրքերը հնարավոր է զուրկ են եղել որոշակի տարրերից, որոնք կարող էին բարձրացնել հարմարավետության մակարդակը կամ ռազմավարական առավելությունը: Սա ենթադրում է, որ բարելավման կարիք կա:

4 հարցվողներ (մոտ 11%) մարտական դիրքերը գնահատել են «վատ»: Այս խումբը մեծ դժգոհություն է հայտնել, հավանաբար այնպիսի խնդիրների պատճառով, ինչպիսիք են ոչ պատշաճ պաշտպանվածությունը, վատ ռազմավարական դիրքավորումը կամ հիմնական միջոցների բացակայությունը: Նրանց մեկնաբանությունները խոսում են մարտական որոշ դիրքերի հնարավոր խոցելիության կամ թերությունների մասին, ինչը կարող է ռիսկի տակ դնել անվտանգությունը և արդյունավետությունը:

3 հարցվողներ (մոտ 8%) չեն պատասխանել մարտական դիրքերի կահավորման վերաբերյալ հարցին: Այս արձագանքի բացակայությունը կարող է վկայել մեկնաբանություններ տրամադրելու դժկամության մասին, հնարավոր է անվտանգության հետ կապված նուրբ ասպեկտների քննարկման մտահոգությունների պատճառով:

Գծ. 7 Կարծիքներ մարտական դիրքերի կահավորման վերաբերյալ

Մեջբերումներ հարցվողների կողմից մարտական դիրքերի կահավորման մասին.

«Գերազանց, նոր կահավորմամբ:» (Վայոց Ձորի մարզ, ք. Եղեգնաձոր, 2024թ.-ի ապրիլին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)
«Նորմալ, չէի ասի գերազանց, բայց գիտեմ, որ ուրիշ տեղերի համեմատ ավելի լավ էր:» (Տավուշի մարզ, գ. Ներքին Կարմիրաղբյուր, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Մարտական դիրք էնտեղ գոյություն չուներ, հակառակորդը գտնվում էր մեզանից բարձրադիր գոտում, անընդհատ եղել են հակառակորդի տեսադաշտում, նույնիսկ զուգարանը տեղադրված էր Ադրբեջանական դրոշի տակ:» (Լոռու մարզ, ք. Սպիտակ, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

ԶԲԱՂՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ ԵՎ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՂԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

38 հարցվողներից 25-ը (մոտ 66%) վարժական հավաքների ժամանակ աշխատանք է ունեցել: Ավելին, 11 հարցվողներ (մոտ 29%) նշել են, որ գրանցված աշխատողներ չեն եղել. այսինքն՝ հնարավոր է նրանք պաշտոնապես աշխատանք չեն ունեցել, կամ ներգրավված են եղել ոչ պաշտոնական գործունեության մեջ: Միայն 2 հարցվողներ (մոտ 5%) աշխատանք չեն ունեցել վարժական հավաքների ընթացքում: Այն բոլոր 25 հարցվողները, ովքեր գրանցված աշխատողներ են եղել, նամակ են ստացել, որը պետք է տանելին աշխատավայրեր՝ փաստելով, որ գործատուն տեղյակ է վարժական հավաքներին իրենց մասնակցության մասին: Բոլոր 25 հարցվողները հաստատել են, որ ծանուցման նամակներն ընդունվել են գործատուների կողմից:

Բացի այդ, 37 հարցվողներ (մոտ 97%) հայտնել են, որ վարժական հավաքների ընթացքում վարձատրվել են, մինչդեռ միայն մեկ հարցվող (մոտ 3%) հայտնել է, որ չի վարձատրվել՝ ենթադրելով գործատուի պատրաստակամության կամ զինվորական փոխհատուցման հետ կապված հնարավոր խնդիրներ:

18 հարցվողներ (մոտ 47%) հայտնել են, որ ֆինանսական կորուստներ չեն կրել: Իսկ 20 հարցվողներ (մոտ 53%) հայտնել են, որ վարժական հավաքներին մասնակցելու պատճառով կրել են ֆինանսական կորուստներ: Սա վկայում է, որ, մինչ մասնակիցների մեծ մասը վարձատրվել է, գումարը բավարար չի եղել եկամտային կորուստները փոխհատուցելու համար, հատկապես նրանց համար, ովքեր եկամտի մի քանի աղբյուրներ, կամ ոչ օրինական աշխատանք են ունեցել: Սա ընդգծում է տնտեսական այն մարտահրավերները, որոնց բախվում են զինվորական պարտավորությունները և քաղաքացիական աշխատանքը համատեղող անձինք, հատկապես այն պարագայում, երբ զինվորական վարձատրությունը լիովին չի փոխհատուցում կորուստները: Այս մեկնաբանություններն անդրադառնում են այնպիսի քաղաքականությունների

անհրաժեշտությանը, որոնք ավելի լավ ֆինանսական աջակցություն են տրամադրում անձանց վարժական հավաքներին մասնակցության ընթացքում: Այսպիսով կարելի է վստահ լինել, որ նրանք տնտեսական տույժի չեն ենթարկվում ռազմական պարտականությունները կատարելու համար:

«Նախ ես գիտեմ, որ գործատուն էլ պետք է վճարի, զինվորական աշխատավարձ էլ պիտի ստանայի, բայց գործատուս անգամ դասավանդած ժամերս դիմաց է քիչ վճարել: Ստացել եմ միայն զինվորական աշխատավարձը: Դե ես աշխատանքիցս բացի լրացուցիչ վաստակում էի, նաև այդ լրացուցիչ վաստակելու հնարավորությունից զրկվեցի: Գեղագիտական ազգային կենտրոնի մասին է խոսքը: Ես իմացել եմ, որ պետական հիմնարկներ վճարում եմ, բայց իմ պարագայում՝ ոչ:» (Ծիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Աշխատանքի հետո ես այլ մասնավոր աշխատանք եմ կատարել, վարժական հավաքների մասնակցելու պատճառով մեծ ֆինանսական կորուստ եմ ունեցել:» (Լոռու մարզ, ք. Սպիտակ, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

ՎԱՐՃԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԸՆԿԱԼՈՒՄՆԵՐԸ

Ըստ ստացված տվյալների՝ հարցվողների մեծամասնությունը վարժական հավաքները արդյունավետ կամ բավականին արդյունավետ է գնահատում՝ հասկանալով դրանց օգտակարությունը: Այնուամենայնիվ, որոշ մեկնաբանություններ նաև վկայում են, որ բարելավման կարիք դեռևս կա, մասնավորապես վերապատրաստումների որակի բարձրացման և ամբողջ անձնակազմի պատշաճ պատրաստվածության ապահովման հարցում:

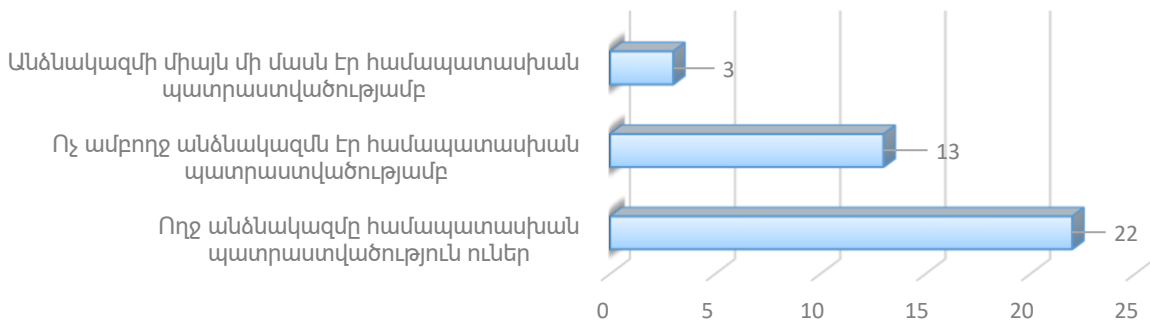
Գրեթե բոլոր հարցվողները՝ 36 մասնակից, վարժական հավաքները գնահատել են շատ արդյունավետ, արդյունավետ կամ բավարար արդյունավետ՝ նշելով, որ, չնայած վարժական հավաքներն ընդհանուր առմամբ օգտակար էին, բարելավումների կարիք դեռևս զգացվում էր: Հարցվողներից մեկի (մոտ 3%) կարծիքով վարժական հավաքներն ընդհանրապես արդյունավետ չեն եղել՝ դժգոհություն արտահայտելով բովանդակության կամ մատուցման ձևի վերաբերյալ: Մեկ այլ մասնակցի համար բարդ էր որևէ գնահատական տալ վարժական հավաքների արդյունավետության համար:

«Ընդհանուր լավ էր, բայց կարելի է ժամանակը կրճատել, նախ պետությունը մեծ գումարներ էր ծախսում սննդի, համազգեստի վրա: Կարելի է գոնե լողանալու համար մի հարմարություն սարքել:» (ք. Երևան, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Արդյունավետ էր, բայց կատարալագործվելու շատ տեղ կա:» (Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի ապրիլին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

22 հարցվող (մոտ 58%) վստահ էին, որ վարժական հավաքներում ներգրավված ողջ անձնակազմը համապատասխան պատրաստվածություն է ունեցել: 13 հարցվողի (մոտ 34%) կարծիքով ոչ ամբողջ անձնակազմն էր պատշաճ պատրաստվածությամբ, իսկ երեք հոգի (մոտ 8%) նշել են, որ անձնակազմի միայն մի մասն էր համապատասխան պատրաստվածությամբ, ինչը խոսում է տրամադրվող վերապատրաստման որակի անհամապատասխանության մասին:

Գծ. 8 Վարժական հավաքներում ներգրավված անձնակազմի պատրաստվածության մասին ընդհանուր ընկալումներ

Մինչ մասնակիցների մեծ մասը պատրաստ էր իրական սցենարների, նրանց զգալի մասը միայն մասամբ էր պատրաստ կամ ընդհանրապես պատրաստ չէր նման սցենարների: Սա ենթադրում է, որ վարժական հավաքները հնարավոր է ավելի օգտակար լինեին ավելի իրական ու համապարփակ սցենարների հիման վրա մշակված վարժությունների միջոցով: 22 հարցվողներ (մոտ 58%) կարծում էին, որ հավաքները պատրաստել են իրենց հնարավոր իրական սցենարների: 10 հարցվողների (մոտ 25%) կարծիքով՝ մասամբ են պատրաստվել, ինչը ենթադրում է, որ, մինչդեռ հավաքները որոշ չափով արժեքավոր պատրաստվածություն են տրամադրել, դրանք հնարավոր է ամբողջությամբ չեն մարզել մասնակիցներին իրական կյանքում նման իրավիճակները հաղթահարելու համար: 5 հարցվողներ (մոտ 13%) իրենց պատրաստված չեն համարում իրական սցենարներին՝ մատնանշելով վարժական հավաքների արդիական և իրատեսական բացերը: Հարցվողներից մեկը (մոտ 3%) դժվարացավ որևէ գնահատական տալ իրենց պատրաստվածության մակարդակին՝ հավանաբար անվստահ լինելով, թե այս հավաքները ինչպես կարող են արտահայտվել իրական կյանքի պայմաններում: Այս որակական արդյունքներն ընդգծում են գործնական, իրագործելի վերապատրաստումների արժեքը, ինչպես նաև իրական կյանքում ռազմական գործողությունների անընդհատ զարգացող պահանջները բավարարելու համար շարունակական կատարելագործման անհրաժեշտությունը:

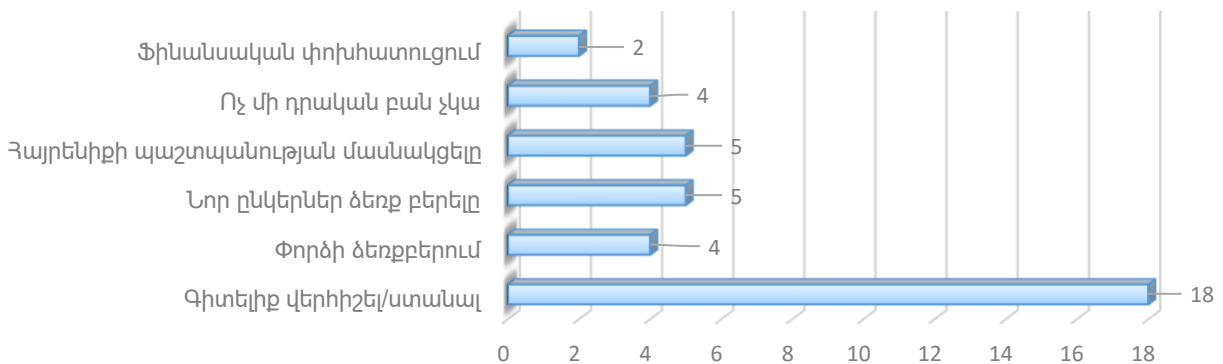
«Ուսուցանող էր՝ ճիշտ մարտավարություն ընտրելու, պատերազմի դեպքում չմոլորվելու, խուճապի չմատնվելու:» (Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի մարտին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Մասնագետ մեզ չեն սարքել, բայց գոնե սովորեցրել են որոշ բաներ, թարամացրել ենք:» (ք. Երևան, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

Տվյալները ցույց են տալիս, որ գիտելիքի վերհիշումը և փորձի ձեռքբերումը համարվել են վարժական հավաքների ամենադրական կողմերը՝ սոցիալական օգուտների և պարտքի զգացումի հետ միասին: 18 հարցվողներ (մոտ 47%) գիտելիքի վերհիշումը կամ նոր գիտելիքի ձեռքբերումը համարել են վարժական հավաքների դրական կողմ: 4 հարցվող (մոտ 11%) փորձի ձեռքբերումը համարել է դրական արդյունք: 5 հարցվողներ (մոտ 13%) նշել են, որ իրենց համար վարժական հավաքների դրական կողմը եղել են նոր ընկերները՝ ընդգծելով վարժական հավաքների սոցիալական և միջանձնային հարաբերությունների օգուտները: 5 հարցվողների (13%) համար դրական կողմ էր հայրենիքի պաշտպանության մեջ իրենց մասնակցությունը: Հարցվողներից մեկը նույնիսկ նշեց, որ հավաքների արդյունքում փոխվել են իր հեռանկարները. սկսել է ավելի լուրջ մոտենալ սահմաններին վերաբերող խնդիրներին: Սա ընդգծում է հավաքների ազդեցությունը պետական անվտանգության վերաբերյալ մասնակիցների վերաբերմունքի վրա:

Այնուամենայնիվ, 4 հարցվողներ (մոտ 11%) հայտնել են, որ ոչ մի դրական բան չեն ստացել հավաքների արդյունքում: Իսկ երկու մասնակից (մոտ 5%) բարձր են գնահատել հավաքների ընթացքում ստացած ֆինանսական փոխհատուցումը:

Գծ. 9 Վարժական հավաքների դրական կողմերը՝ ըստ հարցվողների

Այս արդյունքներից բացի, 17 հարցվողներ (45%) ցանկություն են արտահայտել մասնակցելու հետագա վարժական հավաքներին: 19 հարցվող (մոտ 50%) ասել են, որ չէին ցանկանա կրկին մասնակցել հավաքներին: Իսկ երկու հարցվող (մոտ 5%) նշել են, որ հավաքներին կրկին մասնակցելու իրենց ցանկությունը կախված է տվյալ պահին տիրող իրավիճակից:

«Բացերը շատ են, պետք է վերանայել, հետո աշխատող մարդու համար շատ դժվար է, չգրանցված աշխատող մարդու համար ավելի, որովհետև հնարավոր է հավաքից հետո այլևս աշխատանք չունենա:» (ք. Երևան, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Շատ պետք էր, որ հարկն եղած դեպքում զգոն լինենք ու պատրաստ իրական սցենարներին:» (Շիրակի մարզ, ք. Գյումրի, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Ահավոր օրեր են եղել, մինչև հիմա խելքս գլուխս չի գալիս, պատերազմի ժամանակ միայն կգնամ:» (Լոռու մարզ, ք. Սպիտակ, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

ՎԱՐժԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԾՐԱԳՐԵՐԸ ԲԱՐԵԼԱՎԵԼՈՒՆ ՈՒՂՂԱՅ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ՀԱՐՑՎՈՂՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հարցման մասնակիցներին տրվել է հարց, թե ինչպես կարող են վարժական հավաքները բարելավվել ապագայում: Նրանք հնարավորություն ունեն կիսվել մեկից ավել առաջարկներով: Հարցման արդյունքներից ենթադրելի է, որ վարժական հավաքներին վերաբերող մի շարք ոլորտներ ենթակա են հետագա բարելավման և ընդլայնման: Մինչդեռ աշխատավարձի բարձրացումը և ավելի շատ անձնական ժամանակի տրամադրումը ամենահաճախ հնչող առաջարկներից էին: Մեծ էր նաև ընդլայնված ուսուցման հնարավորությունների, ավելի լավ սարքավորումների և գործնական, հմտությունների վրա հիմնված վերապատրաստումներ անցնելու ցանկությունը:

«Դժվար հարց է, մինչև հիմա չեն կարողացել նույնիսկ քնելու հարց լուծել, անձրևների ժամանակ չգիտեինք ինչ անենք, մինչև հիմա եթե չեն կարողացել բարելավվեն, դրանից հետո հաստատ չեն կարող: Անհիմաստ ծախս է կատարում պետությունը վարժական հավաքների վրա, կարելի նախապես գոնե կահավորել դիրքերը նոր վարժական հավաքներ իրականացնել:» (Լոռու մարզ, ք. Սպիտակ, 2024թ.-ի հունիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

«Կարելի է ավելի շատ ուշադրություն դարձնել մարդկանց կրթությանը և գիտելիքին, ըստ դրա կցել որևիցե զենք կամ նոր հմտություն սովորեցնել:» (ք. Երևան, 2024թ.-ի մայիսին անցակցված վարժական հավաքի մասնակից)

Նշված կետերին անդրադարձը կարող է հանգեցնել վարժական հավաքների ավելի արդյունավետ ծրագրերի մշակման, մասնակիցների բավարարվածության մակարդակի բարձրացման և ավելի լավ պատրաստվածություն ունեցող զինվորական անձնակազմի կազմման: Այս առաջարկություններն ընդգծում են բալանսավորված մոտեցման անհրաժեշտությունը, ինչը համատեղում է

Ֆինանսական խթանները, գործնական հմտությունների զարգացումը, ինչպես նաև կենսական և աշխատանքային բարելավված պայմանները:

Չարցվողների պատասխանները բաշխվել են հետևյալ կերպ.

- 13 հարցվողներ առաջարկել են մասնակիցներին թույլ տալ ուրբաթ երեկոները դուրս գալ գորամասից:
- 9 հարցվողներ առաջարկել են բարձրացնել աշխատավարձերը հետագա վարժական հավաքները բարելավելու համար:
- 6 հարցվողներ ընդգծել են հավաքների ընթացքում նոր գիտելիք ձեռք բերելու կարևորությունը:
- 5 հարցվողներ խորհուրդ են տվել բարելավել դիրքերում և կացարաններում եղած սարքավորումները՝ նշելով, որ հավաքների ընթացքում գործածվող որոշ սարքավորումներ կարող են հնացած կամ անսարք լինել:
- 5 հարցվողներ բարձրաձայնել են հետագա հավաքների մասնակիցների ընտրության հարցում խտրականության նվազեցման մասին:
- 5 հարցվողներ ընդգծել են գործնական հմտությունների վրա ավելի շատ կենտրոնանալու անհրաժեշտությունը:
- 4 հարցվողներ առաջարկել են բարելավել գինվորական կարգապահությունը:
- 3 հարցվողների կարծիքով հավաքները պետք է համապատասխանեն մասնակիցների այն մասնագիտական հմտություններին, որոնք ձեռք են բերել պարտադիր ժամկետային գինվորական ծառայության ընթացքում:
- 3 հարցվողներ կարծում են, որ վարժական հավանքերին մասնկացությունը պետք է կամավորական բնույթ կրի:
- 3 հարցվողներ դժվարացան հստակ առաջարկություններ անել բարելավումների համար, ինչը կարող է վկայել հավաքների կառուցվածքի անորոշության կամ ներկա կառուցվածքի հետ բավարարվածության մասին:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

- **Չավաքների արդիականության և որակի բարելավում.** Ավելի շահավետ կլինի, եթե վարժական հավաքներն ավելի սերտ համապատասխանեցում ունենան այն հատուկ հմտություններին և գիտելիքներին, որոնք մասնակիցները ձեռք են բերել իրենց պարտադիր ժամկետային ծառայության ընթացքում: Սցենարների վրա հիմնված ավելի շատ վարժությունների ներգրավումը, որոնք մոտ են իրական կայնքում մարտական իրավիճակներին, կարող են օգնել մասնակիցներին ավելի լավ նախապատրաստվել մարտական դիրքերի տեղակայմանը:
- **Կացարանի և սանիտարահիգիենիկ պայմանների բարելավում.** Կացարանների և սանիտարահիգիենիկ պայմանների որակին

անդրադարձը, հատկապես մարտական դիրքերում, կարող է օգնել ավելի ապահով և հիգիենիկ միջավայր ապահովելուն: Պարբերաբար ստուգումները և վերափոխումները կարող են լուծում հանդիսանալ այնպիսի խնդիրների համար, ինչպիսիք են խիտ բնակեցված վրանները, սանիտարահիգիենիկ պատշաճ պայմանների բացակայությունը և միջավայրի տարրերից վատ պաշտպանվածությունը:

- **Ֆինանսական փոխհատուցման և ոգեշնչման ավելացում.** Վարձատրության չափը բարձրացնելու կամ լրացուցիչ ֆինանսական աջակցություն տրամադրելու տարբերակի դիտարկումը կարող է օգնել ճանաչել վերապատրաստման մասնակիցների հանձնառությունն ու ջանքերը՝ դրանով իսկ նվազեցնելով նրանց ֆինանսական բեռը:
- **Արդարության և ներգրավվածության առաջխաղացում.** Լավ կլինի քչացնել հավաքների մասնակիցների ընտրության հարցում խտրական մոտեցումը՝ արդարություն ապահովելով բոլոր այն անձանց համար, ովքեր ի վիճակի են ծառայել: Չորակոչի ընթացքում կատարվող ընտրության մեջ պարզ և թափանցիկ չափանիշներ ներդնելը կարող է օգնել այս նպատակի իրականացման հարցում:
- **Օրվա կարգացուցակի մեջ ճկունության ավելացում.** Մասնակիցներին ավելի շատ անձնական ժամանակ տրամադրելը կարող է բարելավել նրանց բարոյահոգեբանական վիճակը և կարգավորել աշխատանք-կյանք բալանսը. օրինակ՝ թույլ տալ մասնակիցներին ուրբաթ երեկոները դուրս գալ զորամասից: Նման ճկուն օրակարգը կարող է իջեցնել սթրեսի և հոգնածության մակարդակը՝ նպաստելով ընդհանուր հավաքների ավելի լավ արդյունքների:
- **Գործնական հմտությունների զարգացման խրախուսում.** Վարժական հավաքների ընթացքում նոր, արդի հմտությունների և գիտելիքի ձեռքբերումը կարող է արժեքավոր կողմ համարվել: Սրա մեջ կարող են մտնել նոր տեխնոլոգիաների և սարքավորումների գործածումը, ինչպես նաև ռազմական և քաղաքացիական կոնտեքստում կիրառելի մի շարք մասնագիտական հմտություններ սովորելու հնարավորությունները:
- **Ալկոհոլի և թմրանյութերի օգտագործման դեպքերի մշտադիտարկում և կարգավորում.** Մասնակիցների շրջանում ալկոհոլի և թմրանյութերի օգտագործման շարունակական մշտադիտարկումը և կարգավորումը կարող է օգնել կարգապահություն և անվտանգություն պահպանելու հարցում: Թմրանյութերի օգտագործման հստակ քաղաքականության և դրա հետևանքների սահմանումը կարող է օգնել վարժական հավաքների ավելի մասնագիտացված միջավայր ստեղծելուն:

© 2024. «ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԿ

Հասցե: Մյասնիկյան փ. 12, բն. 40

2001, Վանաձոր, Հայաստան;

Հեռ.՝ +374 (322) 21340;

Հեռ.՝ +374 (55) 820 632; (93) 820 632

Էլ. փոստ: ekhachatryan@peacedialogue.am; mailbox@peacedialogue.am

Կայք՝ <https://www.peacedialogue.am>